

Emel Koç*

Teknoloji ve İnsan

Özet

Teknoloji ruhunun mutlaklaştırılması durumunda yaşam itibarsız hale gelmekte, Marcel'in ifadesiyle saygınlığını, kutsallığını yitirmektedir. İnsandaki kutsallık ne denli inkar edilirse, o, o denli bir makine gibi kullanılacak ve makine muamelesi görecektir. İnsanın bir nesneye, makineye, bir üretim birimine indirgenmesi XX. y.y.'in köleliği, teknokratik düzenin köleliğidir.

Anahtar Terimler: Teknoloji, Teknokrasi, İndirgeme teknikleri, Savaş.

Technology and Man

Abstract

In submitting to make the spirit of technology absolute, life is degraded, or to use Marcel's term desacralized. The more the concept of sacredness is denied in man the more he will be manipulated and treated as a machine. A reduction of man to an object, a machine, a unit of production is the slavery of the twentieth century; a slavery of the technocratic order.

Key Terms: Technology, Technocracy, The techniques of degradation, War.

İnsan alet yapabilme (homo faber) yeteneğiyle diğer canlılara göre ayrıcalıklı bir yere sahip olan ve evriminin başlangıcından beri teknoloji üretebilen bir varlıktır. Teknik becerilerin çok sayıda deneyimle birer bilgi birikimi haline gelmesi uzun yıllar almış, teknolojinin gelişiminde ilk insanların kendilerini koruma ve avlarını öldürme amacıyla kullandıkları silahlardan, günümüzdeki modern silahların kullanımına değin geçen, uzun ve oldukça meşakkatli bir yol katedilmiştir.

Günümüzde teknolojik gelişmenin baş döndürücü bir hızla ulaşması, insanoğlunu bu gelişimin ortaya çıkardığı nükleer tehlike, doğal kaynakların hızla tüketilmesi, çevre sorunları gibi pek çok problemle yüz yüze getirerek, bilim ile teknolojinin anti-etik bir tutum sergileyip sergilemediğini ya da onların iki karşıt yüzünün olup olmadığını sorgulamaya yöneltmiştir.

* Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Şüphesiz bugün ulaşılmış olan “teknik olmayan her şeyin adeta elimine edildiği” bir tarihsel gelişim aşamasında, temel problem bilim ile teknolojinin gerekliliğini sorgulamak olmayıp, teknolojik başarıları toplumsal amaçlarla uyumlu hale getirmenin gerekliliğine dikkat çekerek, teknolojinin olumlu ya da olumsuz amaçlar için kullanılabilecek bir araç olduğunu ve XIX. y.y.’da teknik gelişmenin belirleyici nedeni olan bilimin, yüzyılımızda adeta “teknikğin kölesi” (Ellul, 2003:54) haline gelmeye başladığını farkedebilmektir.

İçinde bulunduğumuz gelişim aşamasında şüphesiz bilim ve teknolojiye körü körüne saldırmak gülünç olacaktır. Zira tehdit unsuru oluşturan, bilim ve teknolojinin bizzat kendisi olmayıp, onların insanlar tarafından hangi amaçlara hizmet etmek üzere kullanıldığıdır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Fransız filozofu G. Marcel (1889-1973) bu doğrultuda bilim ve teknolojiyi ciddi bir değerlendirme süzgecinden geçirerek, onların artı ve eksilerini ortaya koymaktadır.

Bilimin dogmatizmden uzak, disiplinli ve kesin bir yöntemi olmasını memnuniyet verici bir durum olarak değerlendiren Marcel, gerçeğin izini sürdüğü sürece, bilimin temel bir değerinin olduğunu ve engin bir hayranlığı hak ettiğini düşünür. Ancak “...tinsel gerçekliğin anahtarlarını elinde bulundurduğunu iddia etme durumundaki... sözde-bilim alanlarına” (Marcel, 1952a:131) karşı bizi uarmaktan da geri kalmaz.

Teknikten ise spesifikleşmiş ve rasyonel olarak oluşturulmuş bir bilgi formu olarak söz eden Marcel, onun kullanımı itibariyle somut olan, belli bir amacın gerçekleşmesini temin eden, netice itibariyle öğrenilmeye ve üretmeye elverişli, metodlu olarak hazırlanmış bir prosedürler bütünü (Marcel, 1952a:82) olduğunu söyler.

Bu bağlamda teknik başarıları değerlendirirken Marcel, doğası gereği, ister istemez ruh açısından olumsuz bir değere sahip olsa da, teknik ilerlemeleri genel olarak ya da özel bir tekniğin ilerlemesi olarak ele alırken, herhangi bir problem bulunmadığını, kesin olarak teknik ilerlemenin kötü bir şey olmadığını, hem kendi içinde, hem de insan aklının gerçek gücünün somutlaşması olduğu için, hatta dış dünyanın görülebilir düzensizliğine bir kavranırlık ilkesi yerleştirdiği için, iyi olduğunu söylemenin doğru olacağını (Marcel, 1952a:41-42) ifade etmektedir.

Ancak o, pek çok düşünür gibi, teknik açısından “rasyonellik” ve “düzen” kavramının önemini farketmediği kadar, teknik araçların birikimiyle doğal dünyadan tamamen farklı olan yapay bir dünyanın oluşturulduğunun, bu yapay dünyanın doğal dünyayı tahrip ettiğinin ve hatta onu her geçen gün ortadan kaldırdığının da farkındadır.

Teknik açısından “know-how”ın (Ellul, 2003: önsöz 8) temel bir değer oluşturduğunun, tekniğin araçları amaca dönüştürdüğüünün altını çizen Marcel, teknik başarıların amaçları dışında kullanılması halinde, insanın tinselliği açısından bazı olumsuzlukların ister istemez ortaya çıkacağını belirtir.

O, teknik bir ürünün, onun üzerinde çalışan teknisyen için basit bir araç olmaktan çok öte bir anlama sahip olduğunu düşünür. Bu sebeple, uzmanı olduğu bir tekniği uygularken, teknisyenin bundan yalnızca basit ve masum bir zevk değil, asil bir zevk aldığını vurgular.

“Bu zevk cansız şeyler üzerindeki yani ikincil olan bir gerçeklik üzerindeki güç bilinciyle ilişkili olup, bir bakıma insan tarafından kontrol edilebilme anlamına gelmektedir.”(Marcel, 1955:8)

Teknisyen, amacına ulaşabilme yolunda dikkat, beceri, gurur, sebat, kontrol edebilme gücü gibi pek çok duyguyla yörgülen yoğun bir uğraş içinde olmanın hazzını taşır.

Ancak teknik icatlar, teknisyenin amacı dışında ya da akılsal olmayan bir gurur ve hırs ile birleştirilerek kullanıldığında, araç ve amaçları ayırt edememekten kaynaklanan ciddi tehlikeler baş gösterir.

Marcel bu tehlikelere şu şekilde dikkat çeker: “İfade etmek istediğim şudur; son yarım yüzyıl boyunca olağanüstü bir biçimde gelişen ve uzmanlaşan teknik süreçler, tüm kaynakların rasyonel bir biçimde düzenlenişinin, insanlığın hizmetinde olması hedefine yöneliktir; tüm tarifeler bütünü, bu düzenlemelerin detaylı tarzına göre gelişmektedir. Yine de, bu bütün-sayırsız kılavuz materyalleri içeren- ile bilgelik olarak bilinen şey arasındaki ilginin ne olduğunu kendimize sorarsak, yalnızca onun kalıntısının, arta kalanlarının, süprütülerinin olduğunu göreceğiz. Bunu şu şekilde değerlendirebilirsiniz: İnsanın tasarrufuna bırakılan araçların ve onların kullanımına ilişkin tarifelerin devasa topluluğu, hizmet ettikleri farz edilen amaçlar adına ortaya çıkmaktadır.” (Marcel, 1955:49)

Pasajdan da anlaşılacağı üzere, insanın tasarrufuna sunulan araçlar topluluğunun, hizmet etmeleri gereken amaçların değerine sahip olmaları, başka bir deyişle, amaçlarla eşdeğer olmaları rahatsız edicidir. Araçların amaçlara dönüşümü Marcel’in “panteknisizm” ya da son noktada bir özgürlük olmaktan çok, bir esarete dönüştüğünü ifade ettiği “tekniklerin azadı” dediği şeyin sonucudur.

Marcel gibi Ellul de, tekniğin özerkliği sebebiyle insanın, araçlarını amaçlarından ayırt edemediğini, kendi kaderini belirleyemediğini vurgulayarak şu çarpıcı ifadelere yer verir: “Teknik, toplumsal hayata girdiğinde, insanla tekniğin kombinasyonu kaçınılmaz oluncaya ve teknik eylem mutlaka belirlenmiş bir sonuca yol açmıyaya kadar insanlığıyla çatışır. Teknik, kestirilebilirlik gerektirir; aynı ölçüde... kestirimlerin kesinliğini de. O halde, tekniğin insanoğluna galebe çalması gereklidir. Teknik için bir ölüm kalım meselesidir bu. Teknik, insanı, bir teknik hayvana, tekniğin kölelerinin kralına indirgemelidir... teknik özerklik karşısında insan özerkliğinden söz edilemez... bireyin teknikle şekillendirilmesi gerekmektedir. Ya negatif olarak (insanı anlama teknikleriyle) ya da pozitif olarak (insanın teknik çerçeveye adaptasyonu)... tekniğin hizmetkârı olan bir birey, tümüyle kendi benliğinden arınmış olmalıdır. Bu keyfiyet olmaksızın onun refleksleri ve eğilimleri tekniğe gereği gibi uyarlanamaz.” (Ellul, 2003:149)

Teknik özerklik karşısında insan özerkliğinden söz edilemeyeceğinin vurgulanması gibi Marcel de tekniklerin azadının son noktada bir esarete ya da putperestliğe dönüştüğünün altını çizer. Başka bir deyişle, teknolojik başarılarla gereğinden fazla bir değer atfedilmesi ya da teknik bilginin yanlış kullanılması durumunda, insanlar bir putpereste dönüşmeye başlarlar. Bunun en güzel örneği, insanların yaşamlarını kolaylaştırmaları beklenen teknolojik ürünleri yararlılıklarından dolayı yaşamlarının vazgeçilmezleri haline getirmeleri, onlara açgözlülükle “malik olma” tutkusuna ve

dolayısıyla onları kaybetme korkusuna kapılmaları, hatta kendilerini malik olduklarının bir toplamıymış gibi görerek, nesnelere “varlık” düzeyine yükseltmeleridir.

Bu durum, insanların kendilerini adeta kullarımlarında bulundukları şeylerle -ev, otomobil, bilgisayar, eşya v.b.- bir görme eğiliminden, başka bir deyişle, “varlığı, sahip oldukları şeylere feda etme” girişiminden başka bir şey değildir.

Oysaki “sahip olmak” ve “varlık olmak” kavramları Marcel felsefesinin temel ayırım noktalarından olup, ikincinin, birinciye indirgenmesi ya da aynı statüde değerlendirilmesi kadar yanıltıcı bir durum söz konusu olamaz.

Filozof bu ayrımı şu şekilde ortaya koyar: Esas itibarıyla her problem, “sahip olduğumuz” ve “olduğumuz” arasındaki ayrıma indirgenir...sahip olduğumuz şey, açıkçası kendine göre bir dışsallık gösterir. Genel olarak sahip olunan, şeyler ya da şeylerle karşılaştırılabilen şeylerdir...yalnızca belirli bir noktaya kadar benden bağımsız bir varoluşa sahip olan bir şeye, kelimenin tam anlamıyla sahip olabiliyim. Başka bir deyişle, sahip olduğum şey, bana eklenir... (Marcel, 1952b:311)

Sahip olma ilişkisini “içerme olarak sahip olma” (having as implication) ve “malik olma olarak sahip olma” (having as possession) şeklinde ayırt eden Marcel, dikkatini özellikle ikincisi üzerinde yoğunlaştırarak, her sahip olma ilişkisinin esas itibarıyla “sahip olan” ve “sahip olunan” arasındaki bir ilişki olduğunu ve sanki yalnızca “ben sahip olduğumda” tüm gücüyle hissedilebilecek ve değer kazanabileceğim gibi görünebildiğini ifade eder. Bu münasebetle bir başkasını “sahip olan” olarak tecrübe etmek, öncelikle kişinin kendisine ilişkin daha temel bir tecrübesi üzerine kurulur. Diğer bir deyişle, “ben sahibim” temel oluşturmak durumundadır. Çünkü “sahip olmak”, “muktedir olmak” (Marcel, 1997:159) sahip olduğu şeyi bir bakıma dilediği gibi kullanabilmek, elde tutabilmek ya da elden çıkarabilmek imkanını kendinde buldurmaktır.

Sahip olma kategorisinin bir tür sınırlılık içerdiğini düşünen filozof, “sahip olmanın” aksine “varlık olmanın” ya da varlığın en önemli karakteristiğinin “tüketilemezliği” olduğunu vurgular.

Varlık, sahip olmanın yer aldığı her kategoriye dışlayan, tüketici bir analize karşı koyan ve “karakterize edilemeyendir.” (Marcel, 1997:151) Nitelendirme yoluyla ilerleyen bir bilgi doğası gereği gerçekliği “varlık” olarak kavrayamaz. Marcel’e göre “eğer varlık kategorisi gerçekten geçerli ise, bu, iletilebilir olmayanın gerçeklikte bulunmasından dolayıdır.” (Marcel, 1952b:311) Bu sebeple “her ne zaman, varlıkla ilgili bir araştırma halindeysem, dile getirdiğim bir evetlemeden daha çok, var olduğum bir evetleme dahilindeki” (Marcel, 1967:18) bir keşif söz konusu olmaktadır. Diğer bir deyişle, varlığın evetlenmesi, yalnızca samimi bir “katılım” yoluyla olur. Tüm varlığıyla bir işe ya da davaya belli bir ölçüde kendini adama duygusunu hissetmeksizin katılım imkânsızdır. Bu anlamda katılım, somut varoluşsal tecrübemizden hareket ederek, tüketilemez bir sır olan varlığa aşk, sadakat, umut gibi edimler yoluyla ulaşmaz.

O halde insanın kendisini, kullanımında bulundurduğu şeylerin bir toplamıymış gibi düşünmesi, kendi ontolojik değer ve itibarını farkedememesi anlamına gelir. Bu durum Marcel’e göre, sahip olma alanının bir tür “arzu” ve “açgözlülük” alanı olmasıyla ve insanların zaman zaman sahip olma eğilimlerinin kontrolden çıkmasıyla ilintilidir.

Marcel, "sahip olma" ve "arzunun" birbirinden ayrılamayacağını, hatta sahip olmanın arzuyu tanımlarken başlangıç noktası olabileceğini düşünmektedir.

Ona göre "...en esaslı anlamı dahilinde...sahip olmanın arzuda ya da açgözlülükte zaten varolduğunu ifade etmek çok önemlidir. Arzu etmek bir bakıma, sahip olmaksızın sahip olmaktır. Arzunun özsel bir parçası olan, bir tür yakıcılığın ya da acının olmasının sebebi budur. Açgözlülük ve benim sahip olduğum, sahip olduğumu düşündüğüm şeyi, kaybedeceğim ve artık sahip olmayacağım düşüncesi çerçevesinde, hissettiğim acı arasında da mutlak bir denge...vardır..." (Marcel, 1997:162)

Modern insanın öncelikle yarar perspektifinden hareket ettiği düşünülürse, Marcel'in "arzu etme" ile "sahip olma" arasında kurduğu ilinti ve sahip olma yoğunluğunun artması durumunda, açgözlülük eğiliminin korku ve acılara sebebiyet verdiğini ifade etmesi daha anlaşılabilir hale gelmektedir.

Sahip olma arzusu güçlendikçe, "sahip olanın" sahip olduklarının tutsağı haline gelmesi ve adeta pasif bir biçimde sahip oldukları tarafından belirlenebilmesinin tehlikelerine değinen filozof, bu durumu özellikle "malik olma" teriminin Fransızca ve İngilizcede hem aktif hem de pasif kullanımına dikkat çekerek açıklar.

"...Fransızca'da ve aynı zamanda...İngilizce'de bu terimin hem aktif hem de pasif olabileceğini...ifade edeceğim ve bu bana çok açıklayıcı...görünüyor. Kesinlikle malik olma gizli bir anksiyeteden...egoist olanda bulduğumuz anksiyeteden ayrı olmadığı için, bir anlamda malik olmanın, malik olunmak olduğunu söylemek doğrudur." (Marcel, 1963:103)

Bilim ve teknolojiye dayalı modern dünyanın genel eğilimi malik olunamayan, kontrol edilemeyen, niceliklere indirgenemeyen şeyin gerçekliğinin adeta reddedilmesi biçimindedir. Bu sebeple Marcel'e göre teknolojinin ön planda olduğu bir dünya, sahip olma arzusunun ve sahip olduklarını yitirme korkusunun egemen olduğu bir dünyadır.

Başka bir deyişle, "...Arzu ve korkunun dünyası, problematik olanın dünyasıdır...Her teknik, bir arzu ya da korkuya hizmet eder ya da hizmet ettirilebilir. Buna mukabil, her korku gibi, her arzunun da kendine uygun teknikleri inşa ettiği söylenebilir..." (Marcel, 1967:30)

Dolayısıyla arzu ve korkularla örülü olan ve insanın "sahip olduğu" ile "ne olduğu"nu birbirinden ayırt edemediği böyle bir dünyada, insan ruhunu tehdit eden unsurlar vardır. Öncelikle tüm teknik ürünlerin ortak ereğini "işe yarama" ve "fayda" oluşturduğu için, yani teknik, fonksiyonel bir ereğe hizmet ettiği için-teknolojik zihniyetin kökleşmesi ve yanlış kullanımıyla birlikte- insanların fonksiyonlarına indirgenerek düşünölmeye başlaması, tekniklerin adeta insanı "bir şey" haline getirerek insanlıktan uzaklaştırma araçları, Marcel'in ifadesiyle "indirgeme teknikleri" haline gelmesidir.

İndirgeme teknikleri ifadesiyle Marcel, "...kişilerin saygınlığına saldırmak ve onu tahrip etmek ve onları azar azar birer insan atığı ürünlere, kendi kendini düşünenlere dönüştürmek için, sonunda da sadece zihinsel düzeyde değil, aynı zamanda ruhlarının derinliklerinde de kendilerinden umutsuz hale getirmek için, kasten faaliyete geçirilmiş bir metodlar topluluğunu" (Marcel, 1952a:30) anlar.

Şüphesiz maddi ve manevi yönüyle kompleks bir bütün oluşturan insanı. özelliklerinden birine odaklaşarak yalnızca fonksiyonlarıyla değerlendirmenin indirgeyici ve hatta basitleştirici olduğunu düşünen filozof, değer yitimine neden olan her indirgemenin hiç ya da tutkunun temelinde olduğunu ve gerçeğin bütünlüğüne karşı girilen bir tür suikaste denk düştüğünü ifade eder. Daha açık bir ifadeyle, insanın ontolojik değer ve itibarını aşağılayan böyle bir yaklaşım, bir tür sevgi eksikliğinden kaynaklanan bir "soyutlama ruhuyla" ilintilidir. Marcel, tüm diğer kategorilerden izole edilen herhangi bir kategoriye, keyfi bir öncelik verilerek arta kalanları göz ardı edildiğinde ya da kendisinden soyutlama yapılan somut gerçekliğe karşı küçümser bir tavır takınıldığında "soyutlama ruhunun" tuzağına düşüldüğünü belirterek, somut olanın küçümsemesinin yalnızca zihinsel bir işlemle değil, tutkulu bir yapıyla da ilgili olduğunu vurgular. Gerçekliğin bir yönünü seçerek "bu yalnızca şudur", "bu bir...dışında hiçbir şey değildir" demek onun zenginliğini göz ardı eden bir tür değer yitimine neden olduğu için Marcel, soyutlama ruhundan bir "yoksulluk" olarak söz eder.

Ancak burada sözü edilen "yoksulluk, para ya da başarı eksikliği değildir. Bu, zamanımızın en büyük kötülüğüdür." (Marcel, 1963:122) Bu yoksulluk, somut gerçekliğin ontolojik değer ve itibarının indirgenmesinden kaynaklanan bir yoksulluktur ve bu indirgeme eğilimi kaçınılmaz olarak yaşama, onun belirtilerinden tümüne, özellikle de aileye yöneliktir. Marcel'e göre, ortak yaşamın ya da ortak fikirlerin olmadığı yerde yani aile, köy v.b. organik grupların artık olmadığı durumda, ortak bir anlam olmaz ve olamaz. Buna rağmen bizim her alanda tanık olduğumuz toplulukçuluk (collectivization) bu organik gruplar pahasına ya da hatta bu organik grupları küçümsemek suretiyle söz konusu olmaktadır. (Marcel, 1955:46-47) Başka bir deyişle, Marcel'e göre kutsal olan bazı değerler zaman içinde, "sözde kutsal" olan şeylerle yer değiştirmektedir.

Aynı durumu Ellul ise şöyle dile getirmektedir: "Günümüz insanı, mesleği tüm hayatı olduğu için komşusunu anlayamamaktadır; bu hayatın teknik uzmanlaşması...onu kapalı bir evrende yaşamaya zorlamıştır. Başkalarını, (onların) sözcüklerini artık anlayamamaktadır... (böylece) insanın insanla ilişkilerini bozduktan sonra teknik, onları bağlayan köprüyü yeniden inşa etmeye koyulur. Uzmanlıkları bağlar, çünkü her zaman ve her yerde birbirinin kopyası gibi olan ve teknik çizgilerde gelişen yeni bir insan türü oluşturur. Bu insan kendini dinler, kendisiyle konuşur fakat komşusunun da aynı şeyi yapacağından emin olarak aygıtın en küçük göstergelerine uyar. Teknik, insanlar arasındaki bağ haline gelir...örneğin bir uçağı uçurmak için ekibin birbirini anlaması gerekli değildir...yalnızca söz konusu tekniği anlamaları ve ekip arkadaşlarının ne yapacağını bilmeleri..." yeterlidir. (Ellul, 2003: 143, 142)

Böylece birlikteliğin ve samimiyetin her geçen gün anlamını yitirdiği, insanların birbirlerini değil, verilen bir işin tekniğini anlamalarının önem kazandığı, bireylerin birbirlerine bir makinenin parçaları gibi bağlanarak, toplum bilincinin her geçen gün yitirildiği, günden güne daha fazla topluluklaşan bir dünyada yaşamaktayız.

Günümüzde yaşamın daha az sevilip daha çok hor görülmesini, insan ilişkilerindeki yabancılaşmayı ve komşuluk ilişkilerinin neredeyse hiç kalmamasını teknokrasiyle ilişkilendiren Marcel'e göre, mekanizasyonun en önemli etkilerinden biri bu yabancılaşmaya ve yerine getirilen fonksiyon ile özdeşleştirilmeye bağlı olarak ortaya

çıkan bazı insanlara yönelik, bir tür "alt-insan" tavrının oluşturulmasıdır. Böylece insanın değer ve itibarının "gerçekleştirdiği işine eşdeğer" görüldüğü teknokratik topluluklarda varlığı, varlık olmayandan, araç ve amaçları birbirinden ayırt edememekten kaynaklanan sıkıntılar baş göstermekte, kendi başına değer verilen şeyler, zaman içerisinde başka bir şeyi elde etmeye yaradığı için değerli hale gelmektedir.

Marcel, insanların fiziksel bir nesne muamelesi görmesi, bir makine modeline göre düşünülmesi, birer makine ya da üretim birimine indirgenmesi durumunu XX. y.y.'in köleliği ya da "teknokratik düzenin köleliği" olarak ifade eder.

Araçları elde etmenin sarhoşluğu içindeki insanın, amaçları göz ardı ettiği bir durumda tekniklerin azad olduğunu, ancak bu azadın teknolojinin günden güne artan talepleri karşısında insan için bir tür köleliğe dönüşme tehlikesi taşıdığını yani "yaşamın...her geçen gün kıymetsiz bir olgu..." (Marcel, 2001:166) haline geldiğini vurgular.

Teknolojik zihniyetin kökleşmesi ve hatta teknokraside son bulan mutlaklaşmasıyla birlikte, insanın kendini anlam ve değer tek yaratıcısı gibi görme eğilimi özellikle akılsal olmayan bir gurur ve hırsla birleştiğinde, şüphesiz insana yine insan aracılığıyla gelen ciddi tehdit unsurları oluşturur. Bu bağlamda Marcel, teknokratik çılgınlığın en bariz örneklerinden olan savaş ile teknik ilerlemeler arasındaki ilişkiye dikkatimizi çeker.

"O. ilim ve tekniğin devletleştirilmesinin şüphesiz zamanımızın en büyük felaketi olduğunu" (Korlaelçi, 1990: 228) belirterek şunları söyler: "...Savaşın gitgide tenkisyenlerin işi olduğunu bilebiliyoruz. Savaş, yaş ya da cinsiyet ayrımı yapmaksızın tüm nüfusu yok etmenin ve giderek daha fazla araç ve gereçlerle donatılmış laboratuvarların derinliklerinde operasyonları yöneten az sayıdaki bireyler tarafından yönetilmenin ikili özelliğini sunuyor. Zamanımızda savaşın ve teknik ilerleyişin kaderi, bu bağlantı, şans eseri olsun ya da olmasın, girift bir biçimde birbirlerine bağlı gibi görünmektedir. Ve hatta en azından şu anki tarih sahnesinde, teknik araştırmalara...hız veren her şeyin aynı zamanda savaşı giderek daha temelden yıkıcı hale getirmekte olduğu" (Marcel, 1952a:60-61) söylenebilir.

Aynı şekilde Ellul de bugün ulaşılmış olduğumuz tarihsel gelişim aşamasında bir bireye, bir ülkeye veya bir sisteme meydan okumanın, yegane teknik bir meydan okuma olduğunu vurgulayarak, yalnızca teknik bir gücün teknik bir güce karşı durabileceğini, başka her şeyin silinip süpürüleceğini (Ellul, 2003:96) ifade etmektedir.

Şüphesiz verdiği maddi ve manevi kayıplar, istismar ettiği gerçeklikler düşünüldüğünde, şu ya da bu sebeple savaşın haklı kılınması mümkün değildir.

Marcel, özellikle II. Dünya Savaşında, toplama kamplarında ölen çocuklar ya da hava bombardımanı nedeniyle yaşamını yitirenleri hatırlatarak, yaşama yöneltilen bu türden cinayetleri haklı kılacak bir gerekçe olmadığını dile getirir. Bu nedenle o, savaş ile yalan arasında sağlam bir bağ bulunduğunu düşünür: "Bugün yalanla savaş arasında çözülmez bir bağ bulunmaktadır; bugün diyorum, çünkü söz konusu olan, sözcükleri kendi kendine bağlayan bir bağlantı değildir. Bize kendisini sunduğu haliyle varoluşun edimselliğinde, savaşın yalana, çift yönlü yalana bağlı olduğunu onaylamamak olanaksızdır. Başkasına söylenen yalan ve kişinin kendisine söylediği yalan

zaten her ikisi de sıkıca birbirine bağlı ve belki de hukuken birbirinden ayrılmazdır.” (Marcel, 1952a:114)

Savaşı yapanlara ya da ona maruz kalanlara kabul ettirmenin ancak organize yalanlarla mümkün olduğunu düşünen Marcel, özellikle bugün “yapmak” ve “maruz kalmak” fiilleri arasındaki ayrımın silindiğini, bu noktaya odaklanılmadığını belirtir.

“Savaşı kabul ettirmek için bugün artık çıkarıcılık düzlemine yerleşmeye kimse cesaret edemez, yalnızca zorunluluğun ya da sözüm ona dinsel gerekliliğin düzleminde yer alınır. Sözüm ona dinsel olanın kategorisi, ırk savaşlarını olduğu gibi devrimci savaşları, sınıf savaşlarını kapsar. Böyle yönlendirilmiş olan her propagandanın temelinde yalan olduğunu göstermek elbette çok kolaydır.” (Marcel, 1952a:114)

Marcel’in yukarıdaki ifadelerinde açıkça ortaya çıkan önemli bir diğer husus, modern dünyada propagandanın gücüdür. Propaganda tekniklerinin, istenilen amaçlar doğrultusunda kullanılarak bireylerin yönlendirilebileceği ve “bir hedefe yönlendirilmiş olarak” kullanılan her propagandanın ise, yalan ile ilişkilendirilebileceğidir.

Marcel, her ne kadar indirgeme teknikleri arasında propagandadan söz etmemiş olsa da, modern dünyanın her geçen gün otantik içeriklerinden büyük ölçüde boşaltılan kelimelerin cazibesine kapıldığını belirterek, propagandanın insanları etkilemek suretiyle “ayartma” amacıyla kullanılabilmesine dikkat çekmektedir.

Ellul de benzer şekilde, propaganda tekniklerinin kitlelerin manipüle edilmesine imkân verdiğini, söz konusu tekniklerin uygulanması suretiyle, bireylerin farkında olma-dan kuşatıldıklarını ifade eder.

“Vatandaş, sokakta posterlerle, hoparlörlerle, törenlerle, toplantılarla karşı karşıyadır. İşte el ilanlarıyla ve endüstriyel seferberlikle; eğlencesinde filmlerle ve teatral propagandayla; evde gazete ve radyo propagandasıyla yüz yüzedir. Tüm bu araçlar bir noktada birleşir. Birey üzerinde hepsi aynı tür eylemi uygular. Öylesine güçlüdürler ki, birey bunların bilinçli olarak farkında olmaktan çıkar...birey propaganda tarafından öylesine kuşatılmıştır ki, fiilen gerçeği göremez...Aynı fikirler, aynı imajlar, aynı söylentiler kompleksinin uzun ve uyutucu tekrarı, insanın tabiatının propaganda tarafından asimilasyonu için hazırlar. Bunun yanında nefret ve kırgınlık gibi insani duygular kullanılır...Aşağı yukarı kafa karışıklığından (dolaylı)...kırgınlık duyulan her şey, resmi düşmana...” (Ellul, 2003: 382, 383, 384) dönüştürülür.

Bu suretle propaganda mekanizması, uzun vadede bireylerin tinsel ve doğal eğilimlerini etkilemek suretiyle, onların eleştiri yeteneklerini köreltmeyi ve her türlü öneriye açık, kolay harekete geçirilebilir bireyler haline getirmeyi amaçlamaktadır.

Bu realiteye karşı Marcel bizi uyararak, insana yönelik tinsel tahribatın fiziksel tahribat ile el ele gittiğini belirtir.

Ona göre, “atom bombası ile işlenen fiziksel tahribat ve insanı indirgeme teknikleriyle işlenen tinsel tahribat arasında...gizli bir bağ vardır.” (Marcel, 1952a:10)

Görülebileceği üzere, savaşın hiçbir haklı gerekçesi yoktur, o ancak organize yalanlarla haklı kılınmaya çalışılmaktadır. Bu sebeple Marcel, savaşın başlı başına bir günah unsuru olduğunu düşünür.

Savaşı haklı kılmak veya en azından ona belli bir tinsel değer tanımak için geçmişte ne gibi girişimler yapılmış olursa olsun, savaşın bugünkü yönüyle günahın ta kendisi olduğunu açık olarak ilan etmek gerekir. (Marcel, 1952a:59-61) Bu bağlamda, savaşın emrinde kullanılabilecek olan her türlü teknik ise, günaha hizmet eden teknik (Marcel, 1952a:71) olmak durumundadır.

Marcel, gurur ve kibri nihai günah olarak değerlendirdiği için, tekniğin mutlak önceliğinin bulunduğu, teknik başarıların desteklenmesinin yaşam hedefi haline geldiği bir dünyada, teknik insanın “yaratma” ile “üretme” yi birbirine karıştırma ve kendini anlam ile değerini tek yaratıcısıymış gibi görme eğiliminden kaynaklanan gururunun bir günah unsuru oluşturduğunu düşünür.

Oysa ki herhangi bir üretim, tekniğe dayalı iken yaratmanın meta-teknik (ya da meta-problematik) düzene ait olduğunu belirten Marcel, gerek soyutlama ruhunun gerekse teknokrasinin olumsuzluklarından kaçınabilmenin yolunun aşk, sadakat, umut gibi edimlerle varlığa meta-problematik bir yaklaşımdan geçtiğini vurgular. O, teknisyenin ve ancak kendi araştırma alanını bilen “bilgisiz uzmanın” köleleştiren mekanizasyonuna karşı bir denge unsuru olarak düşünürün yaratıcı düşüncesini gündeme getirir. Zira yaratmanın olduğu yerde, değer itibarıyla bir indirgeme olamaz. Yaratıcılık, dışarıdan dünyanın zorunluluğundan değil, içeriden ölçülemeyen ve açıklanamayan derinliklerden çıkıp gelen bir şeydir. Yaratıcılık, yaratıcılığın kaynağını sorgulayan kişiyi, kendi sınırlarının dışına taşıyarak, ontolojik anlam ve değerini gerçek kaynağını göstererek, onu Mutlak Varlık ile yüz yüze getirir.

Kaynaklar

- ELLUL, Jacques (2003) *Teknoloji Toplumu*, çev. Musa Ceylan, İstanbul.
- KORLAELÇİ, Murtaza (1990) Gabriel Marcel'e Göre Teknik ve Günah, Felsefe Arkivi, sayı 27.
- MARCEL, Gabriel (1952a) *Man Against Mass Society*, (tr. G.S.Fraser), Henry Regnery Co. Chicago.
- MARCEL, Gabriel (1952b) *Metaphysical Journal*, (tr. Bernard Wall), Henry Regnery Co. Chicago.
- MARCEL, Gabriel (1955) *The Decline of Wisdom*, Philosophical Library, New York.
- MARCEL, Gabriel (1963) *Existential Background of Human Dignity*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- MARCEL, Gabriel (1967) *The Philosophy of Existentialism*, (tr. Manya Harrari), The Citadel Press, New York.
- MARCEL, Gabriel (1997) *Being and Having*, (tr. Katharine Farrer), Dacre Press, Westminster.
- MARCEL, Gabriel (2001) *The Mystery of Being* (2 vols.), (tr. G.S.Fraser), St. Augustine's Press, Indiana.